

Vlasta Zajec

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Spomenik Presvetom Trojstvu u Vinkovcima i njegova tipološka ishodišta

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Primljen – *Received* 22. 9. 2022.

UDK 73:27(497.5Vinkovci)"17"

DOI <https://doi.org/10.31664/ripu.2022.46.07>

Sažetak

Spomenik Presvetom Trojstvu u Vinkovcima djelo je klasicističkih stilskih obilježja koje su 1845. godine dali sagraditi članovi gradskih cehova. Pripada malobrojnoj tipološkoj skupini spomenika čiju jezgru čine tri trokutno raspoređena stupa čime se na vizualno sugestivan način prikazuje simbolika Presvetog Trojstva i jedini je primjer takvog rješenja u Hrvatskoj. Za razliku od dosadašnjih tumačenja koja kao

ishodišni primjer tipa prepoznaju bečki Josephssäule, u radu se upućuje na moguće bavarsko podrijetlo rješenja. Slijedom utjecaja spomenika Johanna Martina Fischera u Bólyju (1775. – 1776.), tip je osobitu popularnost zadobio tijekom 19. stoljeća na području mađarskog dijela Baranje. Na tom je tragu i rješenje spomenika u Vinkovcima, što upućuje na podrijetlo utjecaja odnosno predloška, eventualno i majstora.

Ključne riječi: Vinkovci, Beč, Krems, Stein an der Donau, Jaroměřice nad Rokytnou, Mikulov, Banská Štiavnica, Bóly, spomenik Presvetom Trojstvu, klasicizam

Spomenik Presvetom Trojstvu postavljen je 1845. godine na glavnome gradskom trgu u Vinkovcima, koji danas nosi ime hrvatskog bana vinkovačkih korijena Josipa Šokčevića (sl. 1). Smješten je u središtu trga, izvorno formiranoga u drugoj polovici 18. stoljeća kao *Paradies platz* Brodske pukovnije čije se sjedište nalazilo u tom gradu. Na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće trg je zbog reorganizacije graničarske vojske izgubio svoju izvornu funkciju te se od početka 19. stoljeća postupno ozelenjuje i pretvara u gradski park koji gradnjom spomenika dobiva snažnu fokalnu točku (sl. 2).¹ Najraniju zabilježku o njemu nalazimo u vizitacijskom izvještaju biskupa Josipa Jurja Strossmayera iz 1851. godine iz kojega doznajemo da su ga dali sagraditi članovi cehova, uz obvezu njegova održavanja.² Prema zapisu lokalnog povjesničara Ivana Vučevca (1870. – 1942.) spomenik je »sa velikom paradom posvećen dana 8. rujna 1845. na Malu Gospu.«³ Izvori ne bilježe tko ga je posvetio, a kao njegovi posvetitelji u obzir prije svega dolaze tadašnji đakovački biskup Josip Kuković (1782. – 1861.),⁴ koji je bio biskupom od 1834. do 1849. godine, te vinkovački

župnik i vicearhiđakon Ivan Lauš (1788. – 1852.)⁵ koji je u Vinkovcima djelovao od 1833. do 1852. godine.⁶

Štovanje Presvetog Trojstva jedna je od istaknutih pobožnosti koje je njegovala dinastija Habsburg, a spomenici Presvetom Trojstvu podizani na području njihove vlasti jedan su od najkarakterističnijih vizualnih simbola austrijske pobožnosti (*Pietas Austriaca*),⁷ vjersko-političke prakse formulirane unutar habsburškoga političkog programa koja je bila njegovom važnom sastavnicom tijekom 17. i u prvoj polovici 18. stoljeća. Najistaknutije primjere takvih spomenika u Hrvatskoj nalazimo na području Slavonije, koja po porazu Osmanlija postaje poprištem snažne rekristijanizacije i afirmacije habsburške vladavine. Uz formatom i ikonografskim programom kompleksnije i ambicioznije spomenike iz 18. stoljeća u Osijeku (1728. – 1730.) i Požegi (1749.), koji su u stručnoj literaturi već zadobili primjerenu pozornost i obradu,⁸ vrijedan i tipološki zanimljiv primjer predstavlja i spomenik Presvetom Trojstvu u Vinkovcima. Podignut stotinjak godina nakon spomenika u Osijeku i Požegi, sve-

1. Vinkovci, Spomenik Presvetom Trojstvu, 1845. (foto: Paolo Mofardin)

Vinkovci, Holy Trinity monument, 1845

dočanstvo je drugačijih društvenih i kulturnih okolnosti u tadašnjem Austrijskom Carstvu.

Spomenici Presvetom Trojstvu u 18. su stoljeću često imali zavjetnu funkciju te bili podizani u zahvalu za okončanje kužnih epidemija te s nakanom zaštite od budućih. To je bio slučaj i s navedenim primjerima u Osijeku i Požegi. Za razliku od njih, vinkovački se spomenik ne vezuje uz kužnu pošast, koja na tom području nije zabilježena, te nema zavjetni karakter. Poput Osijeka, i Vinkovci su bili važno vojno središte graničnog područja Habsburške Monarhije odnosno Austrijskog Carstva. U takvim je gradovima podizanje spomenika Presvetom Trojstvu tijekom 18. stoljeća nerijetko imalo i važnu političku ulogu, posebice zato jer je čašćenje Presvetog Trojstva bilo istaknutom sastavnicom pobožnosti vladajuće dinastije. Inicijativa za njihovo podizanje nerijetko je stoga potjecala od predstavnika habsburške vlasti u tim gradovima. U Osijeku je, primjerice, takav spomenik dala sagraditi Ana Marija Petrasch koja je bila kći zapovjednika osječke tvrđave generala Johanna Stephena von Beckersa te udovica njegovoga nasljednika Maximiliana von Petrascha. Sličan primjer nalazimo i u Temišvaru, još jednoj strateški važnoj pograničnoj točki Monarhije u kojem spomenik Presvetom Trojstvu 1740. godine gradi umirovljeni carski vojnik i komorski savjetnik Johann Anton Deschan von

2. Vinkovci, Spomenik Presvetom Trojstvu, 1845. (foto: Paolo Mofardin)

Vinkovci, Holy Trinity monument, 1845

Hansen (1686. – 1760.).⁹ Jedno stoljeće poslije, u doba gradnje vinkovačkog spomenika, političke i kulturne okolnosti u Austrijskom Carstvu bitno su drukčije, a *Pietas Austriaca* više nije u središtu vjerske i političke prakse Habsburgovaca te predstavnika njihove vlasti. Spomenik Presvetom Trojstvu u vojnom središtu Vinkovcima podiže skupina građana. Nema dokumentarnih potvrda o angažmanu vojne vlasti u tom poduhvatu, no njihov je predstavnik zacijelo morao odobriti taj projekt. Brodskom je pukovnijom, koje su Vinkovci bili središte, u to vrijeme upravljao pukovnik barun Josip Neustädter (1796. – 1866.). Pojednostiti njegove biografije ocrtavaju ga kao aktivnog sudionika kulturnog života sredina u kojima je boravio, poput primjerice navoda o slici glavnog oltara vinkovačke župne crkve sv. Euzebija i Poliona koju je »po tradiciji, nabavio i crkvi poklonio glasoviti pukovnik Brodske regimente barun Josip Neustädter«. ¹⁰ Također, po preseljenju u Zagreb, obnašat će funkciju predsjednika Odbora za podignuće spomenika banu Josipu Jelačiću. ¹¹ Ipak, nema dokaza da je aktivno sudjelovao u podizanju vinkovačkog spomenika, iako se može spekulirati o financijskoj pripomoći ili eventualnom posredovanju kad je riječ o nacrtu i izvođačima radova. ¹² Glavna snaga koja stoji iza izgradnje vinkovačkog spomenika predstavnici su građanstva te taj poduhvat prije svega valja tumačiti kao iskaz samosvijesti građanskog sloja, kao i motivacijom urbanističke naravi, odnosno potrebom da novouređeni trg dobije svoj fokalni akcent. ¹³

3. Vinkovci, Spomenik Presvetom Trojstvu, 1845. (foto: Paolo Mofardin)

Vinkovci, Holy Trinity monument, 1845

Tipološka ishodišta

Vinkovački spomenik Presvetom Trojstvu čine tri u trokutnom rasporedu raspoređena stupa, glatkih tijela i korintskih kapitela, podignuta na visoki zajednički postament šestokutnog obrisa čije se linije konkavno uvijaju u širini parova stupova (sl. 3). Postament je podignut na nižu trostepenu bazu čije linije u složenijoj elaboraciji prate obris postamenta, a njegov se nacrt još jednom ponavlja u volumenu gređa koje naliježe na stupove. Navrh spomenika nalazi se kiparska skupina Presvetog Trojstva s figurama Krista i Boga Oca prikazanih kako sjede na oblacima dok nad njima lebdi golubica Duha Svetoga u glorioli sačinjenoj od svjetlosnih zraka podijeljenih u dvanaest snopova. Spomenik je prema svojim stilskim obilježjima – naglaskom na klasičnim arhitektonskim elementima te vrstom i načinom primjene ornamentike – skladno djelo klasicizma. Kiparska skupina Presvetog Trojstva koja je, kao i spomenik, izrađena od kamena pješčenjaka, tijekom vremena je izrazito oštećena. Iako pojednostiti oblikovanja fizionomija upućuju na to da je mogla biti riječ o ostvarenju solidne kakvoće, skulpturu je s obzirom na stupanj oštećenja i gubitka izvorne forme nezahvalno potanje vrednovati (sl. 4). ¹⁴

Spomenik je tijekom vremena doživio za spomenike na otvorenome uobičajene promjene i degradacije uzrokovane

4. Vinkovci, Spomenik Presvetom Trojstvu, izvorna skulptura Presvetog Trojstva, stanje 2012. (foto: Paolo Mofardin)

Vinkovci, Holy Trinity monument, statue of the Holy Trinity, 2012

5. Vinkovci, Spomenik Presvetom Trojstvu, natpis povodom obnove 1887. g. (foto: Paolo Mofardin)
Vinkovci, Holy Trinity monument, inscription referring to its restoration in 1887

atmosferilijama i ljudskim intervencijama pri čemu je važnu ulogu odigrala slaba kakvoća kamena pješčenjaka od kojeg je izrađen.¹⁵ Prva veća obnova bila je poduzeta 1887. godine u vrijeme župnika Jakoba Stojanovića i gradonačelnika Vase Popovića – radove je izveo C. Payerle iz Osijeka, a podaci o glavnim akterima te obnove uklesani su na čeone stranice dviju stuba spomenika (sl. 5).¹⁶ Uslijedile su obnove 1987. te 1996. godine pri čemu su se dogodile daljnje izmjene i devastacije izvornog izgleda. Posljednja obnova kojom se nastojalo vratiti izvorna obilježja spomenika okončana je u svibnju 2019. godine, a stručno ju je izvela restauratorska radionica *Oslík* iz Čepina, pod vodstvom višeg restauratora Duška Pešuta.¹⁷ Skidanjem naknadnih slojeva bijele cementne žbuke i fasadne boje kojom su površine spomenika bile premazane prezentirana je izvorna oker boja pješčenjaka. Originalna skulpturalna skupina Presvetog Trojstva pritom je zamijenjena replikom, dok je znatno oštećeni original pohranjen u vinkovački Gradski muzej.

U oblikovanju spomenika posvećenih Presvetom Trojstvu na području Habsburške Monarhije izdvaja se nekoliko učestalih tipoloških inačica. Uz mnogobrojne primjere nastale pod utjecajem čuvenog spomenika visokobaroknih obilježja podignutog na bečkom Grabenu (1686. – 1694.), čiju jezgru čini piramidalna forma obavijena i djelomično “rastočena” plastički oblikovanim oblacima iz kojih izviruju anđeli i anđeoske glavice, rješenje čiji su konačni izgled, uz nacrt Johanna Bernarda Fischera von Erlacha (1656. – 1723.), presudno odredili autorski udjeli arhitekta i scenografa Ludovica Ottavia Burnacinija (1636. – 1707.) i kipara Paula Strudela (1648. – 1708.),¹⁸ zastupljeni su i brojni tradicionalnije koncipirani primjeri spomenika sa skulpturom navrh stupa koji se oslanjanju na rješenje formulirano još u antičkoj javnoj plastici.¹⁹ Potonje je rješenje, primjerice, zastupljeno i u spomeniku Presvetom Trojstvu u Osijeku, najmonumentalnijoj realizaciji takvog tipa u Hrvatskoj. Zasebnu, malobrojnu skupinu čine spomenici sa skulptu-

ralnom skupinom Presvetog Trojstva podignutom na tri trokutno raspoređena stupa čime se na vizualno sugestivna način prikazuje simbolika Presvetog Trojstva – u tu se skupinu ubraja i vinkovački spomenik. Njegova karakteristična tipološka obilježja u domaćoj su stručnoj literaturi dosad bila zabilježena tek usputnom opaskom Doris Baričević koja ga, bez stilskih i datacijskih odrednica, navodi kao usporedni primjer za nesačuvani trodijelno koncipirani oltar iz druge polovice 18. stoljeća koji se nekoć nalazio u središtu crkve Presvetog Trojstva u Daruvaru.²⁰ Pritom je napomenula da se u njemu »vjerojatno zrcale iskustva bečkog umjetničkog kruga«, uputivši na analizu spomenika Presvetom Trojstvu u donjoaustrijskom gradu Kremstu austrijske povjesničarke umjetnosti Ingeborg Schemper-Sparholz (sl. 6).²¹ Taj je spomenik u razdoblju od 1736. do 1738. godine po narudžbi gradskog magistrata izveo Joseph Matthias Götz (1696. – 1760.). Jezgru spomenika u Kremstu čine tri korintska stupa raspoređena u trokutnom rasporedu i podignuta na dva visoka postamenta. Njihovu dispoziciju prati izlomljena linija gređa na koje je smještena kiparska skupina Presvetog Trojstva, koja stoluje na uobičajenom prijestolju sačinjenom od oblaka s utkanim anđeoskim glavicama. U središtu paviljonske konstrukcije formirane trima stupova nalazi se kip Bogorodice Bezgrešne, a na istacima donjeg postamenta, u osi stupova, postavljen je još po jedan svetački kip – sv. Vid, Karlo Boromejski i Ivan Nepomuk. Joseph Matthias Götz bio je svestrani umjetnik širokog spektra djelovanja, rodom iz njemačkog Bamberg, a formativnim razdobljem vezan uz bavarski Passau. Kako ističe Ingeborg Schemper-Sparholz, Götz je bio dobar poznavatelj bečke umjetničke i kulturne scene, vezujući rješenje njegova spomenika u Kremstu uz nešto ranije bečko ostvarenje – spomenik sv. Josipu odnosno Fontanu Zaruka sv. Josipa i Marije (Josephssäule odnosno Vermählungsbrunnen) podignut u razdoblju između 1729. i 1732. godine na bečkom Hoher Marktu. Nacrt za taj spomenik izradio je Joseph Emanuel Fischer von Erlach (1693. – 1742.), a kiparska skupina Zaruka u njegovu paviljonskom

6. Krems, Spomenik Presvetom Trojstvu, Joseph Matthias Götz, 1736./1738. (foto: Paolo Mofardin)
Krems, Holy Trinity monument, Joseph Matthias Götz, 1736/1738

7. Beč, Josephssäule (Vermählungsbrunnen), Joseph Emanuel Fischer von Erlach, Antonio Corradini, 1729./1732. (© C. Stadler/Bwag; CC-BY-SA-4.0)
Vienna, Josephssäule (Vermählungsbrunnen), Joseph Emanuel Fischer von Erlach, Antonio Corradini, 1729/1732

središtu te četiri kipa anđela ispred njegovih stupova (sl. 7) djelo su Antonia Corradinija (1688. – 1752.).²² Spomenik je zamijenio raniju drvenu inačicu vrlo slične dispozicije, podignutu na tom bečkom trgu 1706. godine, čiji je nacrt izradio Joseph Bernard Fischer von Erlach (1656. – 1723.), otac Josepha Emanuela. Na tragu analize I. Schemper-Sparholz, srodnosti između spomenika u Beču i Kremsu istaknula je i povjesničarka umjetnosti Barbara Balažova.²³ Unatoč sličnostima, valja ipak uočiti i niz razlika između tih dvaju ostvarenja – ne samo kad je riječ o njihovoj posveti i s tim u vezi arhitektonskom dispozicijom te brojem stupova, nego i u motivu raskošnog baldahinskog zaključka u Beču (za čiju inspiraciju svakako valja imati na umu jedno stoljeće stariji slavni Berninijev *Baldacchino*), koji u Kremsu izostaje.

U tom se kontekstu valja osvrnuti na još jedan primjer javnog spomenika srodne dispozicije koji I. Schemper-Sparholz nije uvrstila u citirani pregled austrijske barokne skulpture; riječ je o spomeniku sv. Ivanu Nepomuku podignutom na trgu ispred vijećnice u mjestu Stein an der Donau – gradiću u neposrednoj blizini Kremsa (sl. 8).²⁴ Prozračna baldahinska konstrukcija sačinjena od triju vitkih kaneliranih stupova

kompozitnih kapitela okružuje kip sv. Ivana Nepomuka podignut na visoki postament. Visinu spomenika zaključuje trostrana baldahinska forma sačinjena od volutnih elemenata – na njezinu vrhu stoluje Presveto Trojstvo iza kojeg se širi krupna gloriola od svjetlosnih zraka. Lakoću i prozračnost kompozicije podcrtavaju brojne figure anđela i anđelčića raspoređene ispred stupova, na obratima gređa i iznad kipa sv. Ivana Nepomuka. Spomenik je podignut 1715. godine – prije negoli je taj svetac bio beatificiran (1721.) i kanoniziran (1729.) – na inicijativu bratovštine Ivana Nepomuka te tadašnjega gradonačelnika Jakoba Oswalda von Mayereckha.²⁵ To zanimljivo ostvarenje dosad nije bilo razmatrano u kontekstu razvoja tipa spomenika Presvetom Trojstvu s tri stupa, no svakako ga valja uzeti u obzir, iako Presveto Trojstvo nije njegov glavni odnosno jedini titular. Premda i u ovom primjeru treba uzeti u obzir moguće utjecaje bečkog Josephssäule (no, s obzirom na datum nastanka, onoga drvenog iz 1706. godine), valja uočiti i stilske razlike između naglašenijih klasicizirajućih obilježja bečkog primjera te izrazite prozračnosti i lakoće arhitektonske konstrukcije spomenika u Steinu koje anticipiraju stilsko ozračje rokokoja.

8. Stein an der Donau, Spomenik sv. Ivanu Nepomuku, 1715. (© By BSonne - Own work, CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons)
Stein an der Donau, monument to St John of Nepomuk, 1715

9. Jaroměřice nad Rokytnou, Spomenik Presvetom Trojstvu, 1715./1716. (foto: Paolo Mofardin)
Jaroměřice nad Rokytnou, Holy Trinity monument, 1715/1716

Nažalost, ne raspoložemo podacima o autorstvu nacrtu toga zanimljivog ostvarenja ni spoznajama o mogućim uzorima za to rješenje.

Spomenik u Kremsu u literaturi se, kao što je istaknuto, navodi kao najraniji odnosno ishodišni primjer tipa spomenika Presvetom Trojstvu s tri stupa, čije je rješenje temeljeno na Josephssäule u Beču. Međutim, postoje i ranija ostvarenja spomenika takve posvete s tri stupa. Istih godina kada nastaje opisani spomenik sv. Ivana Nepomuka u Steinu, podignut je i spomenik Presvetom Trojstvu u moravskom gradu Jaroměřice nad Rokytnou (sl. 9). Sagrađen je u razdoblju od 1715. do 1716. godine prema narudžbi moravskog plemića Jana Adama od Questenberka (1678. – 1752.), obnašatelja visokih funkcija na bečkom dvoru te pasioniranog ljubitelja i promicatelja umjetnosti. Spomenik je podignut ispred Questenberkova velebnog dvorca,²⁶ a autorstvo njegove skulpture potpisuje lokalni kipar Štěpán Pagan (1685. – 1739.). U obnovi 1898. godine došlo je do izmjena u izgledu njegovog postamenta, a izvorna je skulptura Presvetog Trojstva tom prigodom zamijenjena kopijom.²⁷ Ni za ovaj primjer ne raspoložemo podacima o autoru nacrtu, no to je mogao biti netko od brojnih umjetnika angažiranih na opsežnim

baroknim pregradnjama i opremi Questenberkova dvorca među kojima nalazimo i imena protagonista srednjoeuropske visokobarokne arhitekture poput Jacoba Prandtauera, Johanna Lucasa Hildebrandta i Josefa Emanuela Fischera von Erlacha. Spomenik u Jaroměřicama sastoji se od masivnoga zidanog postamenta (izvorno drukčijeg izgleda) s tri ugaona istaka na koje su smještene skulpture uobičajenih "kužnih" svetaca – sv. Roka, sv. Sebastijana i sv. Karla Boromejskog. Iz njegovoga se središta uzdiže još jedan visoki postament na kojem su u trokutnom rasporedu zbijeno postavljena tri stupa kompozitnih kapitela, a na njima je skulpturalna skupina Presvetog Trojstva koje kruni Bogorodicu. Opisanim je rješenjem ostvaren snažan simbolički učinak triju vertikalna na koje je uzdignuta figuralna skupina Presvetog Trojstva. U sljedećem je desetljeću u moravskom gradu Mikulovu sagrađen još jedan spomenik Presvetom Trojstvu sa središnjim motivom tri stupa (sl. 10). Za razliku od primjera u Jaroměřicama, njegovi su stupovi ponešto razmaknutiji čime je formiran prostor za skulpturu Bogorodice Bezgrešne. Podignut je 1724. godine prema narudžbi Walthera Franza Xavera Antona, princa od Dietrichsteina čija se monumentalna rezidencija uzdiže nad gradom, prema nacrtu slikara

10. Mikulov, Spomenik Presvetom Trojstvu, Anton Josef von Prenner, Ignaz Lengelacher, 1724. (foto: Karl Gruber, CC BY-SA 3.0, via Wikimedia Commons)

Mikulov, Holy Trinity monument, Anton Josef von Prenner, Ignaz Lengelacher, 1724

i grafičara Antona Josefa von Prennera (1683. – 1761.).²⁸ Tri trokutno raspoređena stupa toskanskog reda podignuta su na visoki postament, a na njihovom gređu smještena je skupina Presvetog Trojstva – Krist i Bog Otac, stoluju na bujnoj gomili oblaka, obilat napućenoj anđelčicama i anđeoskim glavicama, a iz njegovog se središta uzdiže visoka piramida na čijem je vrhu golubica Duha Svetoga optočena gloriolom Sunčevih zraka. U donjoj zoni spomenika nalazi se još sedam skulptura – uz sjedeće figure kršćanskih vrlina – Vjeru, Nadu i Ljubav u najnižoj “etaži”, na postamentima ispred stupova su kipovi još triju svetaca – sv. Ivana Nepomuka, sv. Karla Boromejskog i sv. Ignacija Lojolskog, a u središtu, stiješnjen između triju stupova, nalazi se kip Bogorodice Bezgrešne. Autorstvo skulpture potpisuje kipar bavarskog podrijetla Ignaz Lengelacher (1698. – 1780).²⁹ U kontekstu razmatranog tipa, mikulovski je spomenik osebujan primjer hibridnog rješenja u kojem se ideja Trojstva, osim s trima trokutno raspoređenim stupovima, dodatno simbolički predočava i visokom piramidom, motivom vrlo često zastupljenim u primjerima spomenika Presvetom Trojstvu. Pojedini ranog razdoblja formacije autora nacrtala mikulovskog spomenika Antona Josefa von Prennera, koje bi mogle pomoći

11. Banská Štiavnica, Spomenik Presvetom Trojstvu, Ignatius Peter Götz, Dionisio Stanetti i radionica, 1759./1764. (foto: Paolo Mofardin) *Banská Štiavnica, Holy Trinity monument, Ignatius Peter Götz, Dionisio Stanetti and his workshop, 1759/1764*

pri rasvjetljavanju poticaja njegovu nadahnuću, nisu poznate. Pretpostavlja se da je rođen u bavarskom Wallersteinu, a prije njegova preseljenja u Beč 1728. godine, gdje se zaposlio kao dvorski grafičar, dokumentirana je njegova djelatnost u Augsburgu, Budišovu te Mikulovu. U kontekstu tipološke skupine spomenika s trima stupovima, ostvarenje iz Mikulova spomenula je i Barbara Balážová koja ga određuje kao rješenje »na pola puta« između bečkog Josephsäule i spomenika u Kremsu.³⁰ Valja međutim naglasiti da spomenik u Mikulovu nastaje prije oba navedena austrijska primjera te se konceptijski razlikuje od njih, ne samo motivom visoke piramide u njegovom gornjem dijelu nego i zbijenošću središnje jezgre koja je u opreci s prozračnim paviljonskim konstrukcijama u Beču i Kremsu. Na isti se način, dakako, razlikuje i od citiranoga prvog bečkog spomenika Josephssäule koji je 1706. godine u drvu izradio Johann Bernard Fischer von Erlach. Iako se utjecaji tog spomenika na rješenje u Mikulovu ne mogu isključiti, navedene razlike, kao i pojedinosti njegove biografije, upućuju na vjerojatnost pretpostavke da je Prenner poticaje za svoje rješenje pronašao neovisno o bečkom spomeniku.

Nekoliko desetljeća kasnije, monumentalnu interpretaciju teme trostupčanog spomenika Presvetom Trojstvu dat će arhitekt Ignatius Peter Götz (†1784.), nećak ranije spomenutog Josepha Matthiasa Götza, autora spomenika u Kremssu. On je izradio nacrt za spomenik u slovačkom rudarskom gradu Banská Štiavnica koji je sagrađen u razdoblju od 1759. do 1764. godine na mjestu starijeg spomenika s istom posvetom, podignutog početkom 18. stoljeća (sl. 11). Ignatius Peter Götz rođen je u njemačkom gradu Bruchsalu (Baden-Württemberg), kao sin kipara bavarskih korijena Johanna Valentina Götza. Po očevoj smrti, godine naukovanja provodi u kiparskoj radionici svojeg očuha Johanna Sebastiana Deglera u Bambergu, a potom nakratko i u kiparskoj radionici Josefa Hartmana u Passauu. Njegova najranija dokumentirana aktivnost u Slovačkoj pregradnja je pijarističke crkve Presvetog Trojstva u Prievidzi gdje surađuje s kiparom Dionisiom (Dionysius) Stanettijem (1710. – 1767.). Tom je kiparu ranije bilo pripisivano i autorstvo spomenika u Štiavnici, no novija arhivska istraživanja ograničila su njegov autorski udjel na kiparsku dionicu spomenika.³¹ Jezgru spomenika u Štiavnici čini tijesna paviljonska konstrukcija sačinjena od tri lučno povezana stuba unutar koje se nalazi poluklečeća skulptura Bogorodice Bezgrešne podignute na oblake. Njezinu visinu zaključuje kupola na koju su, sjedeći na mnoštvu oblaka, smještene figure Krista i Boga Oca iza kojih se radijalno šire zrake gloriole, dok je ispred njih, na disku okruženom Sunčevim zrakama, smještena reljefna figura golubice Duha Svetoga. Središnji paviljonski dio s vanjske strane okružuju još tri stupa, smještena u osi unutarnjih stubova, na koje naliježe visoko profilirano gređe naglašenih istaka vijenca. U usporedbi s prethodno razmatranim primjerima, arhitekturu spomenika u Štiavnici odlikuje naglašena masivnost i monumentalnost. Stanovite podudarnosti s rješenjem u Kremssu te osobito činjenica rodbinske povezanosti njegovog autora s autorom austrijskog spomenika upućuju na to da se Ignatius Peter Götz nadahnuo austrijskim ostvarenjem svojeg ujaka, odnosno da je raspolagao srodnom predloškom koji je kreativno interpretirao i nadogrudio, ostvarivši originalno i uspješno autorsko rješenje.

Valja uočiti da su autori nacrt prikazanih primjera trostupčanih spomenika u Mikulovu, Kremssu i Banskaj Štiavnici redom podrijetlom Bavarci, odnosno da su godine naukovanja proveli u Bavarskoj – od Antona Josefa von Prennera koji radi nacrt za Mikulov, preko Josepha Matthiasa Götza koji je autor nacrt za Krems do njegovog nećaka Ignacija Petera Götza koji potpisuje nacrt za Bansku Štiavnicu. Ta činjenica upućuje na moguće bavarsko ishodište predloška, odnosno inspiraciju za ta rješenja, a ne (samo) bečko, kao što se to u dosadašnjoj literaturi navodilo. Bavarsku poveznicu između autora spomenika u Kremssu i Štiavnici naglašava i Barbara Balažova,³² ali izostavlja Mikulov iz tog konteksta, navodeći im kao uzor samo bečki Josephsäule Josepha Fischera von Erlacha.

U svom pregledu barokne skulpture na povijesnom području Ugarske i Mária Aggházy je kao uzor ostvarenju u Štiavnici navela spomenik u Kremssu, dodajući da se takav tip spomenika nije proširio Ugarskom, no u nastavku ipak navodeći dva kasnija primjera spomenika s tri stupa – u Mohaču i

12. Bóly, Spomenik Presvetom Trojstvu, Johann Martin Fischer, 1775./1776. (foto: Paolo Mofardin)

Bóly, Holy Trinity monument, Johann Martin Fischer, 1775/1776

Bólyju.³³ Kao što ćemo vidjeti, to nisu jedini primjeri takvog tipa na području Ugarske koji je osobitu popularnost zadobio na području Baranje. Najranije i najvrsnije ostvarenje među njima je spomenik koji je u Bólyju, središtu baranjskog posjeda obitelji Batthyány, izradio bečki kipar Johann Martin Fischer (1740. – 1820.). Tri stupa, glatkih tijela i kompozitnih kapitela, podignuta na visoke, jednostavno profilirane postamente, nose gređe s naglašenim istakom vijenca čija se obrisna linija konkavno uvija u širini interkolumnija (sl. 12). Na gređe je postavljena velika kugla na kojoj sjede Krist i Bog Otac nad kojima lebdi golubica Duha Svetog. Spomenik je podignut u razdoblju od 1775. do 1776. godine prema narudžbi obitelji Batthyány.³⁴ Narudžbu je zacijelo potaknula činjenica da je tih godina, na poziv biskupa Georga Klima, taj bečki kipar boravio u Pečuhu, gdje je izradio dva bočna oltara za katedralu. U istom razdoblju Fischer je radio i na narudžbama za župnu crkvu u Gyuli, te za vrt palače obitelji Batthyány-Stratmann u Körmendu što potvrđuje njegove naručiteljske veze s tom obitelji.³⁵

Nacrt spomenika u Bólyju znatno je reduciraniji u odnosu na onaj u Štiavnici i ilustrativan je primjer klasicističkog izri-

13. Moháč, Spomenik Presvetom Trojstvu, 1827. (<https://fortepan.hu/hu/photos/?id=91005>)

Mohács, Holy Trinity monument, 1827

čaja toga bečkog kipara kroz koji se tek mjestimice provlače elementi barokne morfologije, u ovom primjeru prije svega u naglašenom dinamizmu linije vijenca. Na koji se predložak oslonio, odnosno kojim se ranijim ostvarenjem spomenika s trima stupovima Fischer nadahnua, zasad nije utvrđeno. Nasuprot elokventnim baroknim primjerima, redukcija kompozicije na osnovne arhitektonske elemente podcrtala je moćan simbolički potencijal rješenja spomenika s trima stupovima. Fischerov spomenik u Bólyju snažno je utjecao na lokalne naručitelje i majstore o čemu svjedoči više vrlo srodno zasnovanih spomenika Presvetom Trojstvu na području Pečuške biskupije, odnosno na području današnjega mađarskog dijela Baranje – svi oni su datirani ili se prema njihovim obilježjima mogu datirati u 19. stoljeće.³⁶ Poticaji širenju takvog rješenja bili su bez sumnje u razmjernoj jednostavnosti kompozicije, prikladnoj za ponavljanja lokalnih majstora. U usporedbi sa spomenikom u Bólyju, primjere te skupine odlikuju smirenije linije nacrti i simplifikacije u oblikovanju te slabija izvedba što je posebice naglašeno u obilježjima njihove skulpture, a svjedoči o angažmanu lokalnih majstora skromnijih mogućnosti. U primjeru spomenika

iz Mohača iz 1827. godine, uklonjenoga s tog mjesta u 20. stoljeću, srodnost s ostvarenjem u nedalekom Bólyju prepoznaje se u arhitektonskoj dispoziciji te zamisli skulpturalne skupine Boga Oca i Krista prikazanih kako sjede na velikoj kugli, no ostala obilježja te kompozicije odaju majstora skromnijih mogućnosti (sl. 13).³⁷ Daljnja pojednostavljenja zamjećuju se u obilježjima trostupčanog spomenika u selu Nagykovács, datiranom natpisom na postamentu u 1856. godinu te spomeniku u Döbröközü.³⁸ Ne raspoložemo podacima o autorima i naručiteljima tih spomenika, a potonji se može hipotetski dovesti u vezu s obitelji Esterhazy koja je na tom području imala dvorac. Nabrojani spomenici podizani su u malenim ruralnim zajednicama, po svoj prilici rukama lokalnih majstora, na temelju predložaka koji su cirkulirali baranjskim područjem. Da se tradicija spomenika Presvetom Trojstvu s trima stupovima snažno ukorijenila na području Mađarske svjedoče i kasnije nastali spomenici, poput primjerice onog u Esztergomu, podignutoga 1900. godine, čije autorstvo potpisuje kipar György Kiss (prostranija paviljonska konstrukcija koja u svojem središtu udomljuje nekoliko skulptura, podsjeća na ranije razmatrana kompozicijska rješenja iz 18. stoljeća), kao i, primjerice, spomenik podignut 1993. godine u Mohaču koji je primjer suvremene interpretacije tipa, s jasnim referencijama na Fischerovu skulpturalnu kompoziciju u Bólyju.³⁹

S Fischerovim spomenikom u Bólyju i navedenom skupinom spomenika u Mađarskoj u vezu valja dovesti i spomenik u Vinkovcima, koji je najjužniji primjer tog tipa i nalazi se izvan Baranje, kao i Pečuške biskupije pod čiju su upravu Vinkovci potpadali do 1780. godine nakon čega su bili uključeni u Srijemsku biskupiju. Najviše sličnosti zamjećuje se usporedbom sa spomenikom u Mohaču, no za razliku od njega, kao i ostalih spomenutih mađarskih primjera, vinkovački spomenik u cjelini odlikuje razrađeniji nacrt i plastička raščlamba postamenta te bogatija dekoracija gređa s motivom vijenca s kićankama na površini friza te dentelima na profilacijama arhitrava i vijenca. U Vinkovcima izostaje i motiv velike kugle zemaljske na kojoj stoluju Krist i Bog Otac koja se u Mohaču prepoznaje kao izravna referencija na Fischerovu skulpturu u Bólyju. Također, za razliku od dinamične kompozicije skulpturalne skupine u Bólyju, autor vinkovačke skulpture priklonio se tradicionalnijem rješenju frontalno i centralno simetrično postavljenih figura. Osim redukcije arhitektonskih i ornamentalnih elemenata, klasicistički izričaj Johanna Martina Fischera karakterizira i izostanak dekorativnog motiva gloriole, odnosno snopa svjetlosnih zraka koje optače golubicu Duha Svetoga – tipičnoga baroknog motiva koji, u primjerima spomenika iz 18. stoljeća redovito istaknut pozlatom, bitno sudjeluje u izgledu spomenika i slikovitosti njihova dojma.⁴⁰ U većini mađarskih primjera iz 19. stoljeća, nastalih prema uzoru na spomenik u Bólyju, gloriola također izostaje, no zabilježena je u primjeru spomenika u Mohaču, a ima je i spomenik u Vinkovcima. Za razliku od navedenih baroknih ostvarenja, gloriola u Vinkovcima nije bila pozlačena nego je bila izrađena od lima srebrne boje⁴¹ – jesu li razlozi tome bili samo financijske ili možda i estetske naravi nije nam poznato.

Bilješke

* Ovaj rad nastao je u sklopu istraživanja na znanstvenom projektu *Eugen Savojski (1663. – 1736.) i gradovi-tvrđave jugoistočne granice Habsburške Monarhije* (HRZZ-IP-2018-01-3844), koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

1 Za povijest trga i urbanistički razvoj Vinkovaca usporediti: DAMIR FILIPOVIĆ, Urbanistički razvoj i arhitektonska baština Vinkovaca, u: *Vinkovci* (ur. Marko Landeka – Dražen Švagelj), Vinkovci, 2010., 361–371; ZLATKO VIRC, Spomenik Presvetoga Trojstva u Vinkovcima, u: *Spomenik "Sveto Trojstvo" Vinkovci*, elaborat o provedenim konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima, Osijek, Restauratorska radionica Oslík, 2015., 3–9.

2 Nadbiskupijski arhiv Đakovo, *Visitatio canonica*, 1851., 12. Vizitator u izvještaju spominje još tri kamena kipa, ranije datacije, koji su tom prigodom evidentirani na različitim lokacijama u gradu – sv. Roka, sv. Ane i sv. Florijana. Navodi se da ih je dala podići zajednica, također uz obvezu održavanja.

3 IVAN VUČEVAC VINKOVCANIN, Drveni klobuk, *Hrvatski branik*, 11. siječnja 1941., 2–3.

4 Usporediti: Kuković, Josip, u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod "Miroslav Krleža", 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34490> (pristupljeno: 15. 9. 2022.).

5 Za osnovne biografske podatke o župniku Ivanu Laušu usporediti: MARIN SRAKIĆ, Odgojitelji u bogoslovnom sjemeništu i profesori na teologiji u Đakovu od 1806. do 1996., *Diacovensia*, 1 (1996.), 182, i ANTUN DEVIĆ, Župa Vinkovci, u: *Vinkovci* (ur. Marko Landeka – Dražen Švagelj), Vinkovci, 2010., 257–258.

6 U fragmentarno sačuvanome arhivskom gradivu biskupa Josipa Kukovića u Nadbiskupijskom arhivu u Đakovu nema dokumenata o spomeniku, a nema ih ni u dokumentaciji đakovačkog Duhovnog stola u vezi s eventualnom molbom župnika Ivana Lauša za njegovo posvećenje. Uz to, spomenica vinkovačke župne crkve koja bi mogla dati odgovor na traženo pitanje, izgorjela je, prema riječima župnika, zbog granatiranja župnog ureda 1991. godine. Ovom prigodom najsrdačnije zahvaljujem g. Vlatku Dolančiću, voditelju Središnjeg nadbiskupijskog arhiva u Đakovu, na pomoći pri potrazi za crkvenom dokumentacijom o spomeniku.

7 Za *Pietas Austriaca* usporediti: ANNA CORETH, *Pietas Austriaca*, West Lafayette, 2004.

8 MIRJANA REPANIĆ-BRAUN – MARIO BRAUN, *Spomenik Svetoga Trojstva u Osijeku/Monument of the Holy Trinity in Osijek*, Zagreb – Osijek, 2020.; VLASTA ZAJEC, Oltari i skulptura baroknog i neostilskog razdoblja, u: *Kulturna baština Požege i Požeštine* (ur. Natalija Čerti), Požega, 2004., 214–215.

9 O naručiteljima spomenika u Osijeku i Temišvaru usporediti: MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, O nastanku i autorstvu spomenika svetoga Trojstva, u: MIRJANA REPANIĆ-BRAUN – MARIO BRAUN (bilj. 8), 101, 106–107; HANS DIPLICH, Die Dreifaltigkeitssäule, u: *Die Dreifaltigkeitssäule – oder Pestsäule in Temeswar*

Stationen einer Wiederentdeckung (ur. Horst Fassel), München, 1996., 16–23.

10 ANTUN DEVIĆ (bilj. 5), 245. Podatak o Neustädterovoj donaciji slike župnoj crkvi autor donosi s pozivom na knjigu Stjepana Đakovića, *Nekoliko crkveno-kulturnih crtica iz prošlosti grada Vinkovaca*, objavljenu u Vinkovcima 1938. godine.

11 Neustädter se s Jelačićem zbližio tijekom vojne službe te mu je kasnije posvetio znatan dio svojih memoarskih zapisa. Usporediti: MELINA LUČIĆ, Josip Neustädter. Ban Jelačić i događaji u Hrvatskoj od godine 1848, 1, Zagreb, 1994., *Fontes. Izvori za hrvatsku povijest*, 2 (1996.), 480.

12 Na pitanje eventualnog Neustädterova angažmana u podizanju spomenika osvrnuo se i povjesničar Zlatko Virc: »Podizanje spomenika Presvetom Trojstvu vjerojatno da se nije moglo ostvariti bez njegova sudjelovanja. U kojem obliku to se ne može utvrditi.«, ZLATKO VIRC (bilj. 1), 7.

13 Slično mišljenje iznio je i Zlatko Virc: »Može se pretpostaviti da je podizanje kipa Presvetoga Trojstva bila u neku ruku završna akcija uređenja vinkovačkog trga.«, ZLATKO VIRC (bilj. 1), 8.

14 U citiranom elaboratu o provedenim konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima spomenika, ta je skulptura visoko vrednovana: »Figuralna kamena skulptura, sa prikazom Boga Oca i sina Isusa, po svojoj kompoziciji i obradi detalja posjedovala je visoku estetsko-umjetničku vrijednost i bila je vrlo kvalitetan rad klesarske radionice«, usporediti: *Spomenik "Sveto Trojstvo" Vinkovci* (bilj. 1), 33.

15 Kamen pješčenjak je zbog lake dostupnosti, kao i podatnosti za obradu, tijekom 18. stoljeća na području srednje Europe često bio izborom graditelja i kipara javnih spomenika. Od istog je materijala, primjerice, sagrađen i osječki spomenik Presvetom Trojstvu. Njegova slaba otpornost na atmosferilije uzrokom je ubrzanog propadanja i brojnih posljedičnih restauratorskih zahvata. Usporediti: MARIO BRAUN, Pješčenjak i oblici propadanja kamene građe, u: MIRJANA REPANIĆ-BRAUN – MARIO BRAUN (bilj. 8), 176.

16 Na stubi na pročelnoj strani spomenika nalazi se natpis: *Obnovito g. 1887. pod upravom odbora g. J. Stojanović župnik V. Popović načelnik Fr. Kreger, podnačelnik, Fr. Ištvanović i V. Radmila zastupnici*. Na susjednoj stubi zabilježeno je ime izvođača radova: C. PAYERLE u Osijeku. Ne raspoložemo dokumentarnim potvrđama koje bi rasvijetlile lik i djelovanje tog majstora, no zacijelo je bio obiteljski povezan s osječkim klesarom i kiparom Dragutinom Payerleom čija je djelatnost u Osijeku zabilježena u posljednjem desetljeću 19. te prvim desetljećima 20. stoljeća.

17 Za pojedinosti procesa i rezultate obnove usporediti rukopis elaborata: DUŠKO PEŠUT, *Izvjestice o izvedenim konzervatorsko-restauratorskim radovima na obnovi kipa sv. Trojstva u Vinkovcima*, Osijek, svibanj, 2019.

18 Usporediti: INGEBORG SCHEMPER-SPARHOLZ, Skulptur und dekorative Plastik, u: *Geschichte der bildenden Kunst in Österreich*,

Bd. 4, *Barock* (ur. Hellmut Lorenz), München – London – New York, 1999., 495–496.

19

O “spomenicima stupovima” usporediti npr. MIRJANA REPANIĆ-BRAUN, Ishodište, simbolika i oblikovne značajke spomenika stupova, u: MIRJANA REPANIĆ-BRAUN – MARIO BRAUN (bilj. 8.), 47–73.

20

DORIS BARIČEVIĆ, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, Zagreb, 2008., 408, 431–432 (bilj. 332). Podrobnije o nekadašnjem oltaru u daruvarskoj crkvi Presvetog Trojstva: VLASTA ZAJEC, Štukomramorni oltari u sjevernoj Hrvatskoj, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 35 (2011.), 185–187.

21

INGEBORG SCHEMPER-SPARHOLZ (bilj. 18), 498.

22

INGEBORG SCHEMPER-SPARHOLZ (bilj. 18), 496–498.

23

BARBARA BALÁŽOVÁ, Stĺp Najsvätejšej Trojice v Kremnici (1765–1772): Jeden z posledných morových stĺpov v bývalých habsburských krajinách, *ARS. Časopis Ústavu Dejín Umenia Slovenskej Akadémie Vied*, 1–3 (2002.) 165–167.

24

Od 20. stoljeća taj je grad uključen pod administrativnu upravu Kremsa.

25

Bratovština je bila osnovana po uzoru na bečku bratovštinu Bogorodice Bezgrešne i Ivana Nepomuka. Za osnovne podatke o spomeniku usporediti: *Dehio – Handbuch. Die Kunstdenkmäler Österreichs. Niederösterreich nördlich der Donau*, Wien, 1990., 611, i ELIZABETH VAVRA, *Bruderschaften im Dienste des Heiligen*. Objavljeno na mrežnim stranicama Muzeja Donje Austrije, <https://www.museum-noe.at/de/das-museum/blog/johannes-von-nepomuk-ein-mann-aus-boehmen-erobert-europa> (pristupljeno: 7. 9. 2022.).

26

Za dvorac u Jaroměřicama usporediti: ZORA WÖRGÖTTER, Jaroměřice nad Rokytnou Chateau, u: *Discover Baroque Art*, Museum With No Frontiers, 2022., https://baroqueart.museumwnf.org/database_item.php?id=monument;BAR;cz;Mon11_D;32;en (pristupljeno: 7. 9. 2022.).

27

Prema: Soupis památek, <https://www.soupispamatek.com/okres-moravskebudejovice/foto/jaromericenadrokytnou/jaromericenadrokytnou.htm> (pristupljeno: 7. 9. 2022.).

28

Za osnovne podatke o mikulovskom spomeniku usporediti: ZORA WÖRGÖTTER, Mikulov Town, u: *Discover Baroque Art*, Museum With No Frontiers, 2022., https://baroqueart.museumwnf.org/database_item.php?id=monument;BAR;cz;Mon11_H;1;en (pristupljeno: 15. 9. 2022.).

29

Usporediti: MILOŠ STEHLÍK, Das Schaffen des Bildhauers Ignatz Lengelacher in Mikulov, *Sborník Prací Filosofické Fakulty Brněnské University*, 13 (1969.), 25–41.

30

BARBARA BALÁŽOVÁ (bilj. 23), 166.

31

BARBARA BALÁŽOVÁ (bilj. 23), 167–168.

32

BARBARA BALÁŽOVÁ (bilj. 23), 167–168.

33

MÁRIA AGGHÁZY, *Barockplastik in Ungarn*, Budapest, 1959., 11–12.

34

Kako navodi Mária Lakatos Imre, naručitelj spomenika, postavljenoga na glavnom trgu između dvorca i crkve, bio je Fülöp Batthyány. Usporediti: MÁRIA LAKATOS IMRE, Szentháromság ábrázolások ikonográfiája a Dél-Dunántúlon, u: “*Oh, boldogságos háromság*”: *tanulmányok a Szentháromság tiszteletéről* / “*Oh Blessed Trinity*”. *Studies on the Veneration of the Holy Trinity* (ur. Gábor Barna), Budapest, 2003., 145.

35

U monografiji o Johannu Martinu Fischeru Margarethe Poch-Kalous nije zabilježila spomenik u Bólyju. Osim spomenutih bočnih oltara za pečušku katedralu (za koje autorica navodi da su nestali, no oni su zapravo bili poklonjeni crkvi u Sumonyju gdje se i danas nalaze), Poch-Kalous od Fischerovih radova na području Ugarske navodi još i nadgrobnji spomenik baruna Franza von Harruckerna u župnoj crkvi u Gyuli, također s datacijom 1775./1776. godine te vrtnu plastiku Zefira i Flore u vrtu palače Batthyany-Stratmann u Körmendu, s datacijskom odrednicom »prije 1786.« Usporediti: MARGARETHE POCH-KALOUS, *Johann Martin Fischer*, Wien, 1949., 17, 33, 51–53. Za Fisherove oltare iz Pečuha, danas u Sumonyju, usporediti: LÁSZLO BOROS, A Pécsi székesegyház barokk oltárai Sumonyban, *Pécsi Szemle*, II–3 (1999.), 2–7. Za vrtnu skulpturu u Körmendu vidjeti: PÉTER MÓRICZ, *Vár a kastély: A körmendi hercegi kastély évszázadai*, Körmend, 2013., 11–12.

36

To je uočila i Mária Lakatos Imre, ističući da je kompozicija spomenika u Bólyju poslužila kao uzor baranjskim seoskim klesarima za prikaz ove teme. Usporediti: MÁRIA LAKATOS IMRE (bilj. 34), 145.

37

Spomenik je u 20. stoljeću 1965. bio uklonjen s trga i smješten pokraj biskupske crkve. Vrlo sličan spomenik danas se nalazi u baranjskom selu Dunaszekcső, uzvodno od Mohača. Sudeći prema fotografijama mogla bi biti riječ o istom spomeniku koji je naknadno još jednom bio premješten.

38

Još veći stupanj simplifikacije zamjećuje se u spomeniku u selu Csikóttóts, koje se nalazi na administrativnom području Tolne, uz sjeverni rub Baranje i vjerojatno je rad 20. stoljeća.

39

Spomenik je podignut u središtu Mohača povodom 900. godišnjice toga grada. Autor brončane skulpturalne skupine Presvetog Trojstva koja se kompozicijski oslanja na Fischerovo rješenje u Bólyju mađarski je kipar Ferenc Trischler (r. 1945.).

40

Gloriolu je izvorno po svoj prilici imao i spomenik u Jaroměřicama nad Rokytnou čija je figuralna skupina u restauratorskom zahvatu krajem 19. stoljeća zamijenjena novom.

41

Da nije bila pozlaćena, kako se ranije pretpostavljalo, utvrđeno je pri nedavnoj restauratorskoj obnovi spomenika. Usporediti: DUŠKO PEŠUT (bilj. 17), 8.

Summary

Vlasta Zajec

The Holy Trinity Monument in Vinkovci and Its Typological Sources

The Holy Trinity monument in Vinkovci is an artwork with classicist stylistic features, commissioned in 1845 by members of the city's guilds. Unlike some military centres in the frontier region of the Austrian Empire, where monuments with such dedication were commissioned in the 18th century by representatives of the Habsburg government (Osijek, Timișoara), as they symbolically emphasized their belonging and subjection to the Monarchy, the main force behind the construction of the Vinkovci monument was the bourgeoisie, and its construction can be interpreted as an expression of their self-awareness, motivated by the need to embellish the city square. In its concept with three pillars, the Vinkovci monument typologically stands out from other examples with this dedication in Croatia. It belongs to a small typological group of monuments whose core consists of three triangularly arranged columns, thus visually suggesting the symbolism of the Holy Trinity. This article analyses various examples of this type erected in the Habsburg Monarchy during the 18th century and reviews their previous interpretations (by Ingeborg Schemper-Sparholz, Barbara Balážová, Mária Aggházy), which see the

Josephssäule in Vienna's Hoher Markt (1729/1732) and the Holy Trinity monument in Krems (1736/1738) as the sources of this type. The author makes reference to the early Moravian examples in Jaroměřice nad Rokytnou (1715/1716) and Mikulov (1724), placing emphasis on the Bavarian origin, i.e. artistic formation of the author of three of the monuments (Mikulov, Krems, and Banská Štiavnica), which indicates a possible Bavarian source of their design. Examples of this type in the Hungarian part of Baranya have been indicated as a separate group. The earliest and most outstanding achievement among them is the monument with classicist features in Bóly (1775/1776), work of the Viennese sculptor Johann Martin Fischer (1740–1820). It had a strong influence on the local commissioners and masters, and during the 19th century, a number of similar Holy Trinity monuments were erected in this area. The monument in Vinkovci bears significant analogies to them, which indicates its source, i.e. model, and may help identify the master.

Keywords: Vinkovci, Vienna, Krems, Stein an der Donau, Jaroměřice nad Rokytnou, Mikulov, Banská Štiavnica, Bóly, Holy Trinity monument, Classicism